

Antalóczy Tímea – Pörzsi Zsuzsanna - Vaskuti Gergely

ÓVODÁSOK TÁVIRÁNYÍTÓVAL

Média-és filmfogyasztás a legifjabb nemzedékek körében

A gyerekek és a filmek kapcsolatával foglalkozó tudományos munkák illetve az ezzel kapcsolatos közbeszéd tradicionálisan a televízió és egyéb médiumok negatív hatásaival, a veszélyekkel foglalkoztak (Gunning, M., 1997). Az erre az időszakra vonatkozó utóbbi tudományos munkák, azt a kritikai szempontot vetik fel, hogy gyakran a korábbi munkák elemzése nem foglalkoztak magukkal a gyerekekkel, nem próbáltak válaszolni arra a kérdésre, hogy a gyerek eleve miért ül le például egy film elé, milyen öröme származik ebből (Buckingham, D. 1993). Az elmúlt évtizedben több olyan nemzetközi kutatás zajlott, amelyek fókuszában a kisgyermek is megjelennek, mint a legkisebb médiafogyasztók.

Jellemző az ilyen típusú kutatásokra, hogy egyrészt magát a gyermeket kérdezik, másrészt átfogó képet igyekeznek adni a gyermek médiafogyasztásáról, amelyben a potenciális veszélyek mellett teret kapnak a kreatív, edukatív és egyéb pozitív aspektusok is, a különböző szakterületek együttes jelenlétével (pszichológia, nyelvészet, pszichoanalízis, szociológia, stb.). Jelen tanulmány is egy ilyen jellegű kísérletről számol be, amely elméleti keretet adhat – a pilot study-k eredményeire is támaszkodva – egy későbbi, átfogó, az óvodáskorúak médiafogyasztási szokásait feltáró kutatáshoz.

Elméleti előzmények

Napjainkban szinte minden család életének szerve része a média, amely méltán tekinthető meghatározó szocializációs ágensnek (Winn, 1990, Kósa – Vajda, 1999, Buckingham, 2002, Ranschburg, 2009). Mi sem mutatja jobban ezt a tendenciát annál a ténynél, hogy egyre fiatalabb korosztály válik „médiafogyasztóvá”, a különböző médiumok egyre fiatalabb generációkat „céloznak meg”, a tömegkommunikáció célcsoportja egyre szélesebb, átlagéletkora pedig csökken (Kósa É. – Vajda Zs., 1999). E folyamat szélsőséges példája a csecsemőknek szóló televízió-csatornák megjelenése, de említhetnénk számos olyan honlapot is, ahol színes jelek és áb-

rák segítségével lehet tájékozódni. Számos korábbi, hasonló témájú kutatás célcsoportja jellemzően a kisiskolás, iskolás korcsoport, óvodások körében azonban viszonylag alacsony számú vizsgálatot végeztek.² A média pedig egyre fiatalabb korosztályok esetében képes erőteljesen hatni és – elsősorban - az alábbi területeken van komoly szerepe:

- Bemutat pozitív és negatív életmódot, szerepet, személyiséget, mítoszt, ideológiát.
- Mintát ad a népszerűségről, boldog életről, sikerről, szépségről.
- 2010-es vizsgálati adatok szerint³ a példakép választásában a vizsgált fiatalok (13-17 évesek) 21%-nál a média volt a meghatározó.

A médiaszocializáció legfőbb területei a fiatal korosztály esetében: a nemi szerepek és identitás, a táplálkozás, drog és testkultúra, a divat és öltözködés, az előítéletek, a foglalkoztatási szerepek, a beszélt és írott nyelv, a viselkedési minták (Roberts – Macoby, 1985 in Vajda Zs. – Kulcsár, 2005).

Fentiek ismeretében szükségesnek tartottuk, hogy a kisebb gyerekek (3-7 éves) körében is feltérképezzük a média szocializációs szerepeit, az ún. média szocializációs alapokat. Ez utóbbi kifejezésünk két dologra is utal. Egyrészt a médiatartalmak alapvető szocializációs hatásaira és terepeire, azaz a médiára, mint szocializációs ágensre. Másrészt arra, hogy az óvodáskorúakat, azaz a legkisebb, már aktív médiafogyasztókat milyen mértékben és hogyan éri el a média.

A gyermekeket és a médiát kapcsolatba hozó korábbi kutatások kedvelt témája a különböző médiumok kognitív funkciókra gyakorolt hatása - például a számítógépes játékok és a reakcióidő, a feldolgozási sebesség csökkenése, vagy a komplex figyelmi kapacitás növekedésének összefüggései (Ranschburg, J., 2009). A vizsgálatok másik iránya a média kifejezőeszközeinek káros voltára hívja fel a figyelmet, különös tekintettel a látott, hallott ag-

1 Az írás az Országos Gyermekmentő Szolgálat, A média hatása a gyermekekre című konferenciáján 2011. szeptember 26-án elhangzott a Médiaszocializáció alapjai című előadás bővített, átdolgozott változata.

2 Éppen a Kultúra és Közösség hasábjain, több mint egy évtizede jelent meg egy írás, amely ezt korosztályt vizsgálja, Az óvodások filmnézési szokásai címmel (Baloghné Bánáti Judit, 1998) .

3 A média hatása a gyermekekre, 2011, Kósa Éva – László Miklós, In: *A média hatása a gyermekekre*. VI. Szerk.: Gabos Erika. Bp.: Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat.

resszív tartalmak személyiségre gyakorolt hatására, ami összefonódik a médiát – az idősebb generációk részéről – övező ún. „morális pánik”-kal (Winn, 1990, Ranschburg, J., 2009). Az óvodáskorú gyermekek médiafogyasztási szokásaira irányuló kutatásunk egyik célja többek között éppen az volt, hogy feltérképezzük: a megkérdezett gyermekek meg tudják-e fogalmazni élményeiket, esetleg félelmeiket, örömeiket, amelyek egyértelműen a médiához, a média műfajaihoz köthetőek.

A téma vizsgálatának néhány nehézsége

A médiafogyasztást vizsgálni, különösen az óvodás korosztály vonatkozásában nem egyszerű, több ok miatt sem. Az egyik nehézséget épp az jelenti, amitől egy ilyen kutatás rendkívül izgalmas is lehet, ha a gyermekeket magukat kérdezzük. Hogyan kérdezzük, ki kérdezzen, milyen következtetést vonhatunk le a gyermeki beszéd tartalmára vonatkozóan stb.

Ugyanakkor, ha a gyermekkel legszorosabb kapcsolatban álló felnőttektől, a szülőktől kérjük az információt, ugyancsak nehézségekbe ütközhetünk a téma érzékeny volta miatt. A családok, a gyermekek életében a média mára – mint azt fentiekben már jeleztük - olyan jelentős szerepet tölt be az esetek jelentős többségében, hogy normatív aspektusok is megjelennek akkor, ha ezen a területen igyekszünk tájékozódni. A médiával eltöltött idő meghatározásában, a gyermek filmnézési szokásainak leírásakor sok esetben érezzük a szülő személyes érintettségét. Mi a jó válasz? Mikor vagyok elég jó szülő? Mennyire tárhatom fel a tényleges helyzetet? Talán részben ezért is van az, hogy a számítógépezést „értelmesebb” tevékenységnek tartja sok szülő (l. később), az ezzel töltött idő könnyebben igazolható. A kísérleti kutatásaink felvetették annak szükségességét, hogy vizsgáljuk meg azt is például, hogy a szülők maguk mennyire ismerik azokat a filmeket, amelyeket gyermekeik néznek, ismerik-e a történetet, van-e véleményük a filmek tartalmára, minőségére vonatkozóan. A mese a szülő nélkül nem jut el a gyermekhez, a filmet azonban a gyermek az esetek többségében a szülő teljes kívül-maradásával fogyasztja. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy az egyre nagyobb mértékű eszközellátottság a közösségi élmény elmaradását erősíti a gyermekek életében. Egy háztartás minél eszközzagdagabb (media rich), annál nagyobb valószínűséggel televíziózik, számítógépezik, néz filmeket a gyermek egyedül, saját

szobájában, vagy a gyermekek számára fenntartott gépek valamelyikén, elkülönülve a család más tagjaitól.

Az óvodáskorúak életében még egy további szereplő van, aki napi szinten jelentős időt tölt el a gyermekekkel, gondoljunk csak bele, az óvodáskorú gyermek ébren töltött 12 órájából átlagosan 8 órát tölt el az óvoda falai között – az óvónő. Az ő esetében a személyes érintettség sem jelenik meg a korábbiakban leírt módon, és bár a média fogyasztásának az óvoda csak igen korlátozott mértékben terepe ma (még), a gyermekekkel töltött jelentős idő alatt számos alkalom nyílik annak megfigyelésére, hogy hol és milyen formában integrálódik a média a gyermek életébe.

A fentiek miatt tűnt jó ötletnek a pilotok kialakítása során a fenti szereplők bevonása. Számolnunk kell azzal is, hogy a virtualitással egészen kicsi korban találkozó gyerekek sokszor otthonosabban mozognak a virtuális terekben, mint a felnőttek, sőt, bizonyos esetekben a virtualitás érthetőbb számukra, mint a valós élet. A valóság és a virtualitás határainak elmosódását érdekes módon már egy kifejezetten a legkisebbeknek készült 2008-as Disney produkció a *Volt c. rajzfilm* is feszegeti, ezzel túllépve a sokszor sajnós meglehetősen sematikus, öncélú tartalmakon, amelyek a gyermekek számára készült termékeket gyakorta jellemzik.

Kísérleti kutatás 2 fázisban

Az empirikus adatfelvételt (pilot study) 2 fázisban bonyolítottuk le. Az első fázis 2011 nyarán 3 budapesti és 2 vidéki óvodában zajlott. A mintát (pilot study) összesen 92 fő 3 és 7 év közötti gyermek képezte. A kutatás második, kiegészítő fázisában az egyik – az első fázisban is vizsgált – budapesti óvoda óvodásainak filmnézési szokásait teszteltük, óvónői, szülői és óvoda vélemények alapján. Az egyik – korábban már a kutatásba bevont óvoda egyik csoportjának szüleit strukturált kérdéssor alapján kérdeztük gyermekeik filmnézési szokásairól. Ugyanebben a fázisban az egyik tapasztalt óvónővel készítettünk interjút. Ő kérdezte meg a csoport 17 tagját arról, hogy mi a kedvenc mesefilmjük és milyen televíziós csatornákat néznek.

A pilot study első fázisa: az óvodások médiahasználati szokásai

Kísérleti kutatásunk első fázisában az alábbi kérdésekre fókuszáltunk. Mikor, mennyit és milyen módon találkozunk a médiumokkal? Kivel fogyasztják ezeket? Mennyiben önálló tevékenységként jelenik meg az életükben? Hogyan definiálják az általuk használt eszközöket? Meg tudnak-e fogalmazni fellelmeket a látott, hallott tartalmakkal kapcsolatban? Milyen játékokat, televíziós csatornákat, honlapokat részesítenek előnyben? Ők maguk miként élik és értik meg a képernyők sugározta információkat, jelenségeket? Szüleik mennyire követik nyomon és esetleg kontrollálják a tömegkommunikáció világában eltöltött időt? Szüleik hogyan és milyen mértékben járulnak hozzá a gyerekek „médiaműveltségéhez”? A különböző képernyők előtt töltött idő mennyire hatja át a családok mindennapjait, mennyire meghatározó a közös élmény szempontjából a gyerekek szerint? Egyáltalán, mennyire értik meg, hogy mik is ezek a „kütyük”, amik körülveszik őket? Mi az az internet? Mire lehet szerintük használni? Szüleik vajon mire használják őket? Szerintük milyen előnyök és hátrányok, pozitív és negatív hatások, tapasztalások érhetik őket a számítógép vagy a televízió előtt ülve?

Mint azt korábban már említettük kutatásunk első fázisában tehát egy kisvárosi, egy vidéki nagyvárosi és három fővárosi óvodát kerestünk meg, ahol vegyes csoportok körében félig strukturált kérdéssor alapján irányított beszélgetést folytattunk. A hét egyéni interjú és a beszélgetések mellett arra kértük a fiatalokat, hogy készítsenek egy rajzot, amelynek témáját a saját szabadidejük, kedvelt szabadidős tevékenységeik adják, az ő nyelvükre lefordítva: rajzolják le azt, amelyet a világon a legjobban szeretnek csinálni. A mintát (pilot study) összesen 92 gyermek képezte (52 fiú és 40 lány), korukat tekintve 3 és 7 év közöttiek. A fókuszcsoportok és egyéni interjúk hanganyagait rögzítettük, elemzésünk alapját ezek, valamint az elkészült rajzok (49) adták.

Eredményeink megerősítik a korábbi felmérések megállapításait (Kósa Éva – László Miklós, 2011) melyek szerint az eszközellátottság közel száz százalékosnak mondható – 3 olyan fiattal találkoztunk, akinek a családja nem rendelkezik semmilyen tömegkommunikációs eszközzel. Ezzel szemben megközelítőleg minden negyedik óvodás korú gyermek rendelkezik valamilyen saját eszközzel, jellemzően televízióval. Szintén igazolást nyertek azok a koráb-

bi felmérések, melyek tanulsága szerint e tekintetben nincs jelentős eltérés az egyes településtípusok között (Lukesch 1994, in Kósa – Vajda 1999).

A különböző településeken, településtípusokon élő családok egyeznek abból a szempontból is, hogy mennyire igyekeznek kontroll alatt tartani azt, hogy gyermekük mennyi időt tölt a képernyő előtt és, hogy milyen tartalmakkal találkozik, találkozhat. Azt mondhatjuk, hogy a tömegkommunikáció szerves részét képezi a családok mindennapjainak, beleértve már az óvodás korúakat is. A vizsgálat során nem találkoztunk olyan fiattal, aki ne nézett volna televíziót, körülbelül 80 százalékuk pedig minden nap bekapcsolja. A legtöbben egyedül szoktak televíziózni vagy testvéreikkel, ritkábban szüleikkel. Nagyon fontos változás a médiafogyasztás tekintetében az, hogy elvesztette a klasszikus értelemben vett (közösségi) élményszerűségét, inkább egyfajta természetesen adott dolognak, sarkosan fogalmazva: „háttérzajnak” tekinthető. Jó példa erre a vacsora közben bekapcsolt televízió, amire valójában nem figyel senki, esetleg fél szemmel, fél füllel érzékeli a „nézők”. Tapasztalatunk szerint⁴ – ami természetesen összefügg a média térhódításával, általánossá válásával, illetve a műsorkínálat komplexitásával – a gyerekek médiafogyasztásának jellegzetessége: hogy jellemzően magányosan vagy testvéreikkel televízióznak. Ez egyrészt beszűkíti a családot behálózó kommunikációs csatornákat, másrésztől a szülői kontroll is egyre inkább háttérbe szorul és ennek tudatosítása gyakran elmarad. Nyilvánvaló, hogyha nincs ott a szülő televíziózás közben, nem tudhatja, hogy gyermeke mit is „fogyaszt” valójában. Márpedig ez a „tudatlanság” nagyban hozzájárul a korábban említett, médiát övező morális pánikhoz. Megnyugtató azonban kutatásunk azon tanulsága, hogy a legtöbb szülő megmondja gyermekének mi az, amit nézhet és mi az, amit nem. Bár a szülők és gyermekeik jellemzően egyre ritkábban néznek közösen televíziót (Greenberg – Brandt – Kósa 1993 in Kósa – Vajda 2005), e szóbeli közlések elegendő kontrollnak bizonyulnak, egy óvodás korú fiatalnak nem célja az ily módon lefektetett szabályok, korlátok áthágása. Nagyon fontos megjegyezni továbbá, hogy azok a gyerekek, akiknek (elmondásuk szerint) szüleik bármit megengednek, egyáltalában nem szólnak bele „médiafogyasztásukba” ugyanazokkal a műsor és csatornapreferenciákkal rendelkeznek, mint

⁴ Összhangban több elméletalkotó és kutató megfigyeléseivel (pl. Winn 1990, Steinberg et al 1997, Ranschburg 2006)

társaik, egyszerűen azért, mert azok kötik le őket, abban lelik örömeiket.

A megkérdezett óvodások első helyen a különböző mesecsatornákat említik (Minimax, Cartoon Network, Nickelodeon), ezt követik a különböző sportcsatornák, sportműsorok és természetfilmek (ez utóbbival kapcsolatban fontos észrevételük a gyerekeknek, hogy jótékony hatásúak, hiszen sok dolgot lehet belőlük tanulni). A mai rajzfilm kínálatlal kapcsolatban azonban már gyakori – szülői – aggály, hogy azok brutálisak, agresszívok, erőszakosak (Kósa – Vajda, 2005, Ranschburg, 2009). Fontos látnunk, hogy bár a mesék minden korban és kultúrában rendelkeztek erőszakos, negatív aspektussal (a Grimm meséktől a magyar népmesékig) az ezekben megjelenő erőszakos tartalmak összemosása és ezzel a probléma banalizálása nem indokolt. Mind az elméletalkotók, mind pedig a gyakorló szülők, a szülői felügyelet és kontroll fontosságát szokták hangsúlyozni (Roberts – Macoby 1985, in Kósa – Vajda, 2005).

Óvodások szerint a hírműsorok

Az elmúlt év nyarán lebonyolított kutatásunk érdekes adatokat szolgáltatott abban a vonatkozásban, hogy a gyerekek gyakran éppen a közös (felügyelt) televíziózás közben válnak traumatikus élmény befogadóivá, amikor a valóság agresszív képeivel találkoznak. Több gyerek is említette a különböző televízióállomások híradóit vagy más hírműsorait, állításuk szerint azokat mindig szüleiik jelenlétében nézik, ennek ellenére a képektől és az elhangzott tartalmaktól való félelmet a kutatásunk során verbalizálták és úgy tűnt, hogy maradandóbb nyomott hagyott bennük, erősebb szorongást tapasztaltunk. Fontos kérdés, hogy mennyiben tudatosul a szülőknél az a tény, hogy fizikai jelenlétük, a gyermek, ezen médiatartalmakkal való találkozásánál nem jelent védelmet a gyermek számára. Az agresszív tartalmak jelenléte a hírműsorokban egyre jelentősebb, az elemzések szerint ezek a műsorok, hírközlések szélsőségesen és aránytalanul félelemkeltőek. A negatív hatáshoz hozzátartozik az is, hogy ebben az esetben nem csak az ábrázolás valóságos, hanem ténylegesen a való életre vonatkozó tartalmakkal találkozik a néző, ebből fakadóan a gyermekek nem hívhatják segítségül a mesék kínálatát természetes védekezést, miszerint az nem is valóság, az csak kitaláció (Kósa – Vajda, 2005). Természetesen egy óvodás korú gyerek már pontosan

tudja, hogy a rajzfilmek nem a valóságról szólnak, valamint ugyanígy vélekednek azokról a filmekről is, amelyeknek ábrázolása valóságos ugyan, mégis hihetetlen elemekben bővelkednek (például beszélő állatok), így ezek a műsorok elsősorban képzeletüket, fantáziájukat és érzéseiket mozgatják meg (lásd pl. Nagy 1993), szemben például a hírműsorokkal, amelyek valóban félelemkeltőek. Ez utóbbi esetben arról van szó ugyanis, hogy a gyermekek (és felnőttek) természetes védekező mechanizmusa van veszélyben, amelyet a pszichológiában „biztonságos világba vetett hitnek” neveznek. Íme, néhány példa, amit a gyerekek a híradókban láttak, amit a különböző hírműsorokhoz asszociáltak:

- „félelmetes, amikor tűz van, vagy jön a vörös iszap”
- „olyan is van, hogy jön a víz és elviszi a házakat”
- „vagy jön a nagy szél, a hurrikán és mindent felkap”
- „én azt láttam, hogy egy gyerek felállt a székre és kiesett az ablakon - az nekem szörnyű volt”

Az ily módon „kontrollált” televíziózással kapcsolatban azt is meg kell jegyeznünk, hogy nagyon ritkán beszélgetnek a látott, hallott dolgokról szülők és gyermekeik, ebből fakadóan pedig ténylegesen értelmét veszíti a felügyelet. Egyszerűen az, hogy nagykorú felügyelete mellett, velük közösen tapasztalja meg egy gyermek a különböző katasztrófákat, még nem fogja oldani feszültségeit, nem fog „könnyíteni a lelkén”. Sarkosan fogalmazva tehát azt mondhatjuk, hogy éppen a felügyelt médiafogyasztás hordozza magában azokat a veszélyeket, amiket a felügyelet volna hivatott kiküszöbölni. Természetesen azokat a gyakori eseteket is meg kell említenünk, amikor a gyerek a tv közelében játszik, azaz nem a tv-zés a fő tevékenysége, ugyanakkor valamilyen módon, mértékben érzékeli a tv – műsorokat és azok nem neki szánt tartalmait, képi világát (Anderson – Lorch, 1981 in Kósa – Vajda, 1999).

Az óvodások szerint a számítógép és az internet

A számítógép látszólag veszélytelenebbnek tűnik a vizsgált korosztály esetében, mert nem jellemző, hogy ezen korban levő gyerekek rendelkezzenek saját számítógéppel, a „családi készülékeket” pedig szinte sohasem használják engedély (vagy felügye-

let) nélkül, egyszerűen azért, mert szüleik félnek, hogy valamit „félrenyomnak”, elrontanak rajta. A képet természetesen árnyalja, ha a családban több számítógép is rendelkezésre áll például a gyermekek és a felnőttek használatában (media rich homes). Az általunk megkérdezett gyerekeknek körülbelül a harmada szokott rendszeresen számítógépezni, gyakori felhasználási területek a különböző „kedves” játékok (például olyan játék, amiben babákat kell felöltöztetni, vagy valamilyen szabályszerűség mentén süteményt készíteni), logikai játékok. (Magyarországon a legnépszerűbb olyan site, ahol ilyen tartalmak találhatóak, az egyszervolt.hu.)

A „számítógépezés”-sel kapcsolatban potenciális veszélyforrásként az erőszakos játékok használata mellett az internetet szokás említeni, ahol könnyen találkozhatnak a gyerekek nem nekik szánt tartalmakkal. Ennek veszélyét a vizsgált gyerekeknél nem tapasztaltuk. Ennek talán az oka, hogy a szülők nagyobb mértékben képesek kontrollálni a gyerekek számítógép-használatát, elsősorban azért, mert egy óvodás korú nem tudja azt felhasználói szinten kezelni. Nem tud például megszerezni, installálni (és használni) egy erőszakos akciójátékot (szülei pedig ebben természetesen nem fogják őt segíteni), illetve nem tudja használni az internetet. A megkérdezett 92 óvodás korú gyermekből egy fiú említette, hogy szokott erőszakos játékkal játszani, ebben az esetben is meg kell jegyeznünk, hogy szülei tudtával, beleegyezésével (az említett gyereket éppen édesapja avatta be a játék „rejtelmibe” és használatába).

Ugyanez a megállapítás igaz az internetre vonatkozóan is. A megkérdezett gyerekek közül – kevés kivételtől eltekintve – senki sem szokott internetezni. Ennek egyik oka, a korábban említett szülői kontroll, a másik pedig egyszerűen az, hogy a vizsgált korosztály jellemzően nem tud írni, olvasni. Azok a gyerekek, akik szoktak internetezni, tipikusan egy-egy (agresszív tartalomtól mentes) játékot használnak, annak a veszélye pedig, hogy nem nekik szánt tartalommal találkoznának szintén nem áll fenn, hiszen az ő esetükben arról van szó, hogy ismerik a kedvelt játék elérési útját (mert egy barátjuk esetleg testvérük megmutatta nekik), amitől nem térnek el. Vagyis tudják például, hogy mit kell beírni a kezdőlapként megjelenő Google keresősávjába, majd „gépiesen” kiválasztják az első találatot, az így megtalált honlapon pedig könnyen megtalálják a preferált játékot. Ettől a menettől pedig nem térnek el, mert engedelmességek a szülői tiltásnak és ők maguk is félnek, hogy valamit félrenyomnak, elrontanak.

Azonban az, hogy kevés internetet használó gyerekekkel találkozunk, illetve, hogy az ő felhasználói profiljuk is egy-egy konkrét játékra korlátozódik, nem jelenti azt, hogy a vizsgált korosztály ne lenne tisztában az internet adta lehetőségek sokszínűségével. Természetesen nem várható el egy óvodás korú gyermektől, hogy sokrétű és komplex definíciót adjon az internetre vonatkozóan, válaszaikból azonban kitűnik, hogy tisztában vannak a felhasználási területek és az elérhető információk végtelen voltával. Íme, néhány példa:

- „az internet az a dolog, ahol mindenféle oldalt lehet nézegetni”
- „az interneten rengeteg dolog van, például, hogy hány ember él a földön”
- „az internet az, hogy megjelenik a Google, amibe beírhatjuk azt, amire kíváncsiak vagyunk”
- „az interneten lehet keresgélni, beszélgetni, játszani, leveleket küldeni”
- „apu az interneten szokott postázni, dolgozni és mindenféle unalmas dolgot nézni”
- „lehet filmeket és meséket is nézni rajta”

Rajzold le azt, amit a világon a legjobban szeretsz csinálni!

A legkedvesebb szabadidős tevékenységre vonatkozó rajzok elemzése fontos konklúzióval szolgált. Az elkészült 42 rajzból mindössze 4 esetben jelent meg a televízió, számítógép vagy valamilyen videó játék, mint leginkább kedvelt vagy leggyakoribb szabadidős tevékenység. A jellemző tartalmak ezzel szemben a tipikusnak, megszokottnak mondható gyermeki játékok: strandolás, labdázás, lovaglás, autózás vagy társasjátékozás a barátokkal, testvérekkel, szülőkkel. Fontos megjegyezni, hogy a televízióról vagy számítógépről szóló rajzok egyikén sem jelenik meg erőszak, agresszió. A rajzok elemzése tehát megerősíti a káros, szülői aggályokkal övezett lehetséges tartalmakra vonatkozó korábbi megállapításainkat. A rajzok áttekintésének másik fontos konklúziója, hogy bár – mint ahogyan a fókuszcsoporthoz és interjú vizsgálatokból is kitűnik – valóban hozzátartozik a média az óvodás korú gyermekek mindennapjaihoz, szabadidős elfoglaltságaihoz, különös tekintettel a televízióra, mégsem ez jelenti számukra a tipikus elfoglaltságot, idejük jelentős részét nem a képernyők előtt töltik vagy legalábbis – ami a legfontosabb –: nem ez jelenti számukra a meghatározó élményt. Az otthon

vagy máshol eltöltött szabadidőről az óvodás korú gyermekek nem a Minimax-ra, Cartoon Network-re, számítógépes játékokra, a különböző virtuális világokban való barangolásra asszociálnak, hanem a barátokra, családra, közös játékokra, egyszerűen: a klasszikus értelemben vett – gyermeki - elfoglaltságokra.

A pilot study második fázisa: Óvodások filmfogyasztási szokásai

Mint azt már fentiekben említettük, hogy korábbi vizsgálatunk kiegészült egy újabb pilot studyval 2012-ben, amelyet kizárólag a tesztelés igényével, óvónői és szülői vélemények alapján végeztünk a korábbi kutatásunkba is bevont óvodák egyikében. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a szülő és a pedagógus, hogyan látják a gyermek médiafogyasztási szokásait és ez mennyiben van összhangban a gyerekek beszámolójával. A 17 fő 4-5 és fél éves óvodásokra vonatkoztatva az alábbi kérdésekre kerestük a választ.

Kérdéseink többek között arra vonatkoztak a szülők esetében, hogy mi a TOP 10 film ma az óvodások körében? Melyek az örökzöldek? Mi a 3 legkedvesebb filmje a gyermekének? Milyen módon találkozott ezekkel? Miből látszik, miben nyilvánul az meg, hogy az a 3 a kedvenc? A moziban, a tv csatornákon, dvd-n vagy számítógépen néz leginkább a gyermek filmeket? Egyedül, szüleivel, nagyszülőkkel vagy kortársaival inkább? Megbeszéli-e a felnőttekkel a látott filmet? Ha igen, mire helyeződik a fő hangsúly? A cselekményre? A látványra? A karakterekre? A jó és rossz elemzésére? Az erkölcsi tanulásra? Stb. Ki választja ki a megnézett filmet? Egyedül dönthet arról, mit néz meg? Gyűjti-e már a filmeket? Milyen adatokat „tárol” a filmekről? Milyen műfajúak ezek a filmek? Kivel megy moziba leginkább? A számítógépet maga kezeli, ha filmet néz? Mely televíziós csatornákat nézi, ha nézi? Miért ezeket? A gyerekcsatornák kínálata között van-e alapvető különbség? Mi a szerepe a filmnek az életükben? Mennyiben válhatnak generációs élménnyé egyes filmek, hiszen ma már rendkívül széleskörű az ajánlat. Vannak-e gyerek kultfilmek? Mennyiben volt más a filmfogyasztás 10, 20 vagy akár 30 évvel ezelőtt? Máshogy kötődnek a gyerekek a magyar gyártású filmekhez?

A szülők szerint az óvodások és a film

Több szülő is megfogalmazta a félig strukturált kérdéssorra válaszolva, hogy „főleg a rövid epizódokból álló rajzfilm-sorozatok” kedveltek inkább az ovisok körében. Amennyiben ez általános tendencia, akkor ennek több oka is lehet. Az egyik összefügg a médiafogyasztás megváltozásával, az ún. „háttérzaj effektus” elterjedésével. A rövid, epizódos (ráadásul jellemzően nem összefüggő részekből álló) rajzfilmek elterjedtek az utóbbi években. Ez összefügg az azzal, hogy a tv egyfajta háttérzaj, közben játszanak, tesznek-vesznek a gyerekek, családok. Az ilyen rövid, össze nem függő mesékre sokkal kevésbé kell figyelni, nem olyan nagy gond, ha kiesik néhány perc, esetleg egy egész rész, hiszen jön a következő. Anderson és Lorch, (Anderson és Lorch, 1981) szerint a televíziózás aktív tevékenység és nem független a helyzet egyéb meghatározóitól. Az óvodás gyerek nem tétlenül nézi a tévét, hanem gyakran játszik, beszél, kommentálja az eseményeket. Megfigyelések szerint óránként 150-szer fordítják el a fejüket a képernyőtől, átlagban 15-15 mp-re. A televízió nézés közben játszó gyerek játéka a nézés ellenére folyamatos marad. A gyerekek nem ülnek „megbabonázva” a tv előtt, hanem ki-be járkálnak, felállnak stb. A kutatók megállapításai szerint a gyerekek meglevő ismereteik, gondolkodási és értelmi sémáik segítségével igyekeztek megérteni a látottakat, ha erre nem volt remény, figyelmük elterelődött – pl. hosszú állókép vagy monológ esetében. A gyerek akkor „ragad le” a képernyő előtt, ha úgy érzi, a további figyelés válaszol egy kialakult kérdésre. (Ranschburg, 2006).

Az, hogy valami kedvenc, a szülői válaszok alapján leginkább abban nyilvánul meg, hogy eljuttatják az egyes jeleneteket, konkrétan az egyik szülői választ idézve a gyerek „azonosult a szereplőkkel, napokig/hetekig újrajátszotta a látottakat, a szöveget ismételtette, ill. a Varázsfuvola esetében énekelni próbálta a hallottakat.” Továbbá jellemző, hogy képes sokszor is megnézni, például „(...) ha beteg és itthon fekszik, előfordul, hogy négyszer egymás után.” A szülők egyébként előszeretettel ismertetik meg gyermekeiket a hagyományos, klasszikus mesékkal, mert ettől is remélik a közös élmény kialakulását a családon belül. A közös élmény egyik része a gyerek-gyerek közötti, a másik oldala viszont a szülő-gyerek közös élménye. Ennek megteremtését segíthetik elő az ún. örökzöld mesék. A szülők szerint ilyenek többek között a Frakk, a Süsü, a Kisvakond, Oroszlánkirály, a Szépség és

a szörnnyeteg, a Hófehérke, a Dumbó, a Bambi, a Csipkerózsika, a Tom és Jerry, a Kockásfülű nyúl, a Mazsola és Tádé, a Mézgacsalád, a Doktor Bubó, a Kemény Kalap és Krumpliort, a Szeleburdi család, a Varázscseruza, Rémusz bácsi meséi, a magyar népmesék, a Vitéz László, a Kukori és Kotkoda és persze a Micimackó, amely valóban generációkat képes összekötni, szinte azóta mióta 1926-ban megjelent Nagy-Britanniában. Ez a mese az, amelyet egyékként a legtöbben könyvként, hangos könyvként és mozi-filmként is ismernek.

A filmeket elsősorban egyedül nézik, hiszen a film a szülők megfogalmazása szerint a gyerek szóraztatását szolgálja, illetve gyerekcsöszként szolgál, ha a szülőnek más elfoglaltsága van. Többek szerint pótcselekvés, amikor nincs értelmesebb tevékenységük. Nem általános még ebben a korban a mozi-ba járás, de érdekes szülői megoldás a házi mozi. „Otthon is rendezünk családi mozit és azt is nagyon élvezik (pattogatott kukorica, üdítő, sötét)”.

A filmek megbeszélése nagyon ritka, inkább az olvasott meséről beszélgetnek. A filmeket a szülők választják általában. A filmeket DVD-n vagy számítógépen nézik, a gyerekek többsége a gépeket maguk kezelik. Ez is mutatja, hogy a filmnézési szokások nagyon megváltoztak. Természetesen ezt még tovább erősítette a technikai fejlődés is. Korábban a televízió volt szinte az egyedüli mesefilm közvetítő médium. Hasonló élményeken nőttek fel így a gyerekek. Közösségi élményt jelentett a tv több értelemben is, de mint azt korábban több helyen is leírtuk a televíziózás mára már elvesztette a közösségi élményszerűségét. Érdekes kérdés lehet, hogy ez a jelenség mennyire mutat túl a konkrét televíziózási aktuson. Azaz, azon túl, hogy a gyerekek ritkábban néznek együtt egymással vagy szüleikkel tv-t, ezáltal elveszíthetik a korábban jellemző „közös valóságot”. A 80-as években például, amikor sokkal kevesebb volt a rajzfilm, a kínálat, egyértelmű volt, hogy ha nem is együtt nézték a gyerekek a műsort, az biztos volt, hogy mindenki látta, így másnap közös téma volt/lehetett. Ilyen volt például abban az időben a vasárnapi Walt Disney.

Az óvónő szerint a gyerekek és filmélmény⁵ – az interjúban szereplő konkrét példák alapján

Ez esetben olyan óvónővel készítettünk interjút, akinek 1985 óta több évtizedes tapasztalata van az

5 A fejezet Konyor Sylvia óvónővel készült interjú szövegén alapul

óvoda pedagógia területén és generációk sorának fejlődését követhette nyomon. Megfogalmazása szerint ma már annyi képi inger éri a gyermekeket, ami már nagyon fárasztó is lehet számukra. Egyre több szülő villanypásztorként használja a filmet, csupán ennyit gondol róla, bár sokszor kiderül, hogy nagyobb élményt tud adni a fikció, mint maga a valóság. Jó példa erre a Jeremiás, a hóember, amelyet minden egyes csoportja megnéz az oviban minden egyes olyan alkalommal, amikor esik a hó. A Jeremiásban át kell élni, hogy meg fog halni a Hóember, de ez nagyobb drámai hatással bír a gyerekekre, mint mikor kint az udvaron, a közösen épített hóember elolvad. Ekkor a gyerekek nem érznek olyan szomorúságot, mint a mozgóképek hatására. (Egyébként is nagyon benne vannak a virtuális térben, az udvaron egyre nehezebben kezdenek el például játszani.) Az említett angol néma rajzfilmnek rengeteg változata van, de valamennyinek egyszerű a sztorija. A szóban forgó változatban David Bowie felmutat egy sálat, amelyen hóemberek vannak, és akkor elkezdődik a mese. A főszereplő kisfiú épít egy hóembert, aki megelevenedik, és együtt elutaznak, bejárják a világot. Ennek a filmnek a megnézése, sőt többszöri megnézése azért nagyon fontos, mert közös élményt teremt a csoporton belül. A Balto című régi amerikai rajzfilm szintén ilyen csoportképző elem a vizsgált óvodai csoportban. A bajtársiasságról szól, amely elég nehezen feldolgozható a gyerekek számára, így 2 részletben, türelmesen, animálva dolgozták fel. Bármikor, ha elhangzik a Baltó szó, akkor a mögött van egy nagy, közös izgalmas együttnézés élménye, amiben mindenki együtt izgult, hogy mi fog történni. Úgy lehet használni, mint egy másfajta mesét, ami az életünk része, az is nagyon jó, hogy sokszor meg lehet nézni a filmet. A filmek esetében ugyanis kevésbé tudják elmondani a sztorit, kivéve, ha sokszor megnézik. Természetesen önmagában már az a fontos, hogy bármikor megnézhető egy elérhető film és ez a biztosat, a biztonságot jelenti számukra. Néha egészen meglepő tapasztalatokról számol be az óvónő, arra vonatkozóan, hogy egy adott gyermek életében milyen szerepe lehet egy filmnézési szokásnak, élménynek. (Van például egy kisfiú, aki nagyon szótlan, de órákon át képes a Tom és Jerryről beszélni, amelyben percnként halnak meg és támadnak újra életre a szereplők. Itt tehát valamilyen ok miatt a gyermeki kommunikáció terepét biztosítja, a verbális megnyilatkozást segíti elő.)

Az óvodában sok minden beépül, de természetesen sok függ a családi háttértől, indíttatástól,

attól, hogy otthon mire szocializálják. Egy óvodai, közös színházlátogatás során például az egyik 5 éves ovis kislány megkérdezte az óvó nénitől – amikor elesett valaki a színpadon – hogy tényleg fáj-e neki, vagy csak eljárt-e? Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a színházi élmény nem része az adott család mindennapjainak, és az ott zajló valóság nem különül el a gyermek valós életétől, szemben a virtuális élményektől. A virtuális térben otthonosabban mozognak, és a kulturális élményfogyasztásuk is inkább ilyen típusú mintázatot mutat. A pécsi báb-színház egyik előadását követően a gyerekek nem akarták elhagyni a nézőteret, mert azt gondolták, hogy az előadás megismételhető, újranezézhető, ha ők újra meg szeretnék nézni.

Megszokták a szülők, hogy egyre több tematikus tv csatorna van, ki is használják ezt a lehetőséget. A gyerekek már 2 évesen önállóan használják a távkapcsolókat. Gyakran nézetnek a gyerekekkel szülők által ún. „tudományos dolgokat”, természet-filmeket, azaz például a National Geographic-ot vagy az Animal Planet-tet.

A tv nézés mellett a mozi látogatásnak már-már ünnepi – esemény jellege van a családban ezért is csodálkoznak a szülők, ha a gyerek fél és nem akar a multiplexbe menni. Sokan bele sem gondolnak, hogy egy ilyen „nagyképernyős” és folyton mozgó valami, az olyan gyerek számára, akinek nagyon élénk a fantáziája, félelmetes, nehezen feldolgozható élmény lehet.

Természetesen az oviban a legfontosabb médium még mindig a könyv, amelyet sok esetben maguk a szülők hoznak be, így válik sok könyv divatossá és nem feltétlenül a mainstream van jelen az óvoda falai között. Az óvoda falai között nem feltétlenül a Bogyó és Babóca a sztár. A családok egy része nagyon szereti, amelynek több oka is lehet. Boldizsár Ildikó⁶ szerint azzal, hogy a családokról beszél, egy hiányt pótol, mégpedig a családi legendárium hiányát, amelyet minden családnak magának kellene megteremtene. A szerző egy családról beszél, a saját családjáról, hogy ekkor és ekkor mi történt a családban a családtagokkal. Amikor ekkora voltál, akkor ezt és ezt is csináltad. Ezeket fontos lenne elmesélni a gyerekeknek.

Ahol nem kell, hogy villanypásztor legyen a film, ott erősen válogatják is a szülők a filmeket. Érdekes új jelenség, hogy a számítógépes játékok sok esetben háttérbe szorítják a filmeket, mert azt a szülő értelmesebb dolognak tartja, ha számítógépezik a gyereke. Vágyként jelenik meg a számítógép,

a mobiltelefon, stb. birtoklása már az óvodáskorú-aknál is. „Ha gazdagok leszünk, nekem is vesz egy iPad-et a papám!” ilyen és ehhez hasonló mondatok fogalmazódnak meg a gyerekekben. A szülő pedig büszkén meséli, hogy „milyen ügyesen tud számítógépes játékot játszani a kisfiam!”

A Táncoló talpak, a Srek, a Jégkorszak, az Aranyhaj az utóbbi időkben, moziban látott filmek az ovisok körében. A történetekről nem, csak a szereplőkről tudnak beszélni, nehezen jön elő a sztori, hiszen nincs szünet a film közben, és mint azt már több helyen említettük, ők rövid ideig tudnak figyelni. A Disney-k egyébként is a fogyasztásra vannak kitalálva, vedd meg a figurákat, a filmben látott ruhát vedd fel, stb. Például a hosszú, a felnőtt filmekhez hasonló Disney filmek már annak a fogyasztói világnak a termékei, amely további üzletágakat épít a filmre. „A gyerekek figyelmét nem könnyű viszonylag hosszú ideig – a kicsikét négy-öt percig, a nagyokét tíz-tizenöt percig – folyamatosan a képernyőn tartani.” (Ranschburg, 2006, 27. o. „Visszaemlékezni a Tom és Jerry vagy Pokemon típusú gyermekműsorokra – ráadásul tanulni belőlük – nem érdemes, de nem is lehet!” (Ranschburg, 2006, 51 old.).

Az óvónő meglátása szerint a fiúk számára az ártalmatlan, nagyon lassú Thomas, a mozdony és a Sam, a tűzoltó rendkívül népszerű. A fiuknál a mozdony és tűzoltó klasszikusan népszerű, a lányoknál pedig az ún. tündéres project hat, ez utóbbi Berg Judit mesekönyveivel tehető még átélhetőbb vizuális élménnyé. Vannak olyan kortárs gyerekkönyvek, filmek, amelyek sajnos nem hagynak helyet a vizualitásnak. Mesélés közben a gyermekek nézegetik a könyvet, és ha az színben, történetben zsúfolt, akkor korlátot szab képzeletüknek. Marék Veronika Boribonja 1-1 történetet elmesélve, hagyja szárnyalni a képzeletet a rengeteg, fászsztó vizuális élmény közepette, de ilyenek Szegedi Katalin munkái is.

Az örök idol, a Micimackó tartja magát. A Pinocchio szintén, a gyerekek ismerik, megkerülhetetlen. Valami határozott emlékmorzsa van róla bennük, jellegzetes, nincs még egy ilyen mese, különleges. A Hamupipóké és a Csipkerózsikát folyamatosan keverik. A Jancsi és Juliska a legklasszikusabb, azok közül amit általában ismernek, sok esetben nem olvasták nekik, de a Disney változatát szinte mindenki megnézi. A Hófehérke kihagyhatatlan. Örök sláger. A figurát tovább éltetik a játékok, de nem biztos, hogy ismeri a sztorit magát. Amikor filmélményeikről beszélnek, nem történetekről van szó, hanem csak arról, hogy meg volt az élmény. Azaz valamit birtokolnak. Arra a kérdésre például, hogy

6 Konyor Sylvia óvónő idézi a meseterápiás kurzusról

látott-e egy bizonyos filmet, a válasz általában az, hogy meg van vagy nincs meg.

A kutatás keretében a jelenlegi csoportját, a 4-5 és fél éves ovisokat (17 fő) is megkérdezte arról, hogy mi a kedvenc mesefilmjük és szoktak-e tv csatornát nézni, és ha igen, akkor melyiket. A válaszok alapján kiderült, hogy a gyerekek a csatornákat nem igen tudják megnevezni. A kedvenc filmeket hamar felsorolták, de a tv csatorna nehezen ment és ebből kiderült, hogy nem nézik őket vagy irreleváns maga a csatorna számukra. Egy ovis említette a Tv2-t és egy másikuk a Disney csatornát (Hamupipőke), ketten pedig a Minimax-ot (Tom és Jerry, Frakk). A további kedvencek egyszeri említéssel a Bambi, a Keménykalap és krumpliorr, a Csipkerózsika, a Balto (uő megemlítette mindemellett a Híradót), az Aranyhaj, Sam, a tűzoltó, Kisvakond és az autó, a Verdák, a 101 kiskutya, Kutyák és macskák, Hamupipőke, Sziget hercegnő. Az új mozifilmek közül a Mr. Popper pingvinjei-t említette valaki. Ez is nagyon meglepő, hiszen ez nem feltétlenül ennek a korosztálynak szóló játékfilm. Valaki együtt említette az esti Tv Macit és az egyik örökzöldet, a Vuk-ot, ill. a Nils Holgersson-t, a Selma Lagerlöf híres könyvéből készült svéd mesefilmet és Findus, a hóbortos macska kalandjait.

A filmek egyébként a gyermek egész napját átszövik, sok családban filmmel indul a nap és azzal is zárul, az óvodákban töltött órák a médiajelenlét vonatkozásában tulajdonképpen szigetnek tekinthetők. Reggelente azonban sok gyerek nézhet mesét valamelyik csatornán egy kakaóval a kezében. Nem a családi reggeliző asztalnál beszélgetnek, hanem jó esetben, az autóban, de van, aki ott is angol nyelvű mesét hallgattat a gyerekekkel, hogy még az utazás közben is képezze. Azt lehet látni, hogy sok szülő nem igazán tud mit kezdeni a gyerekével, azaz sokszor a közös program kimerül abban, hogy elmennek a játszótérre.

A médiajelenlét szinte teljes hiánya miatt az óvodai élet sokkal több vonatkozásban mutat azonosítást a korábbi időszakokkal, miközben a családi szocializáció az elmúlt radikális változáson ment át, részben a gyerekek médiafogyasztási szokásainak megváltozásának köszönhetően. Passzívvá teszi a szülő – gyermek kapcsolatot a hagyományos, közös tevékenységek rovására és ez – ahogy az óvónő beszámolójából kiderül – nem tudható be csupán annak, hogy nincs idő, hiszen olyan a családoknál is így van, ahol például valamelyik szülő nem dolgozik.

Összegzés

A televíziózás elvesztette közösségi élményszerűségét, amelynek egyik oka a műsorok és televíziós csatornák túlkínáltsága. Egyre inkább jellemző a gyermekekre a magányos médiafogyasztás, aminek következtében nem valósulhat meg a szülői felügyelet, kontroll, azaz a szülői mediáció. Ez önmagában még nem jelenti azt, hogy a gyerekek gyakran találkoznának nem nekik szánt tartalommal, de ez főként a szülei szóbeli irányításai és a gyermekek érdeklődéséből fakad. Az óvodások műsor és csatorna preferenciáik (a mesecsatornák – Minimax, Cartoon Network, Nickelodeon –, a sportműsorok, a természetfilmek) önmagukban még szintén nem igazolják a káros tartalmakkal kapcsolatos félelmeket. A kutatásból kiderült, hogy az erőszakos (káros) tartalmakkal jellemzően szülői felügyelet mellett találkoznak a gyerekek (elsősorban híradók, hírműsorok nézése révén); e negatív élményekről azonban kevés esetben beszélnek szüleikkel, mert a szülők úgy érzékelik a legtöbb esetben, hogy mivel, például a híradó nem a gyermekeknek szóló műsor, a gyerek nem is tudja értelmezni, így nincs is hatással rá. Ezért is hagyja sok szülő, hogy gyermeke közvetlenül a televízió mellett játsszon. A gyermek látszólag a játékaival van elfoglalva, miközben érzékeli a televízió képeit is. Ilyen szituációkban az esti órákban találkozhat például a valóság show nem éppen óvodáskorúaknak szánt képsoraival is. Ezzel szemben a számítógép-használat során nem jellemző, hogy káros, veszélyeztető tartalmakkal találkoznának a gyermekek, aminek oka a hatékonyabb szülői kontroll és a felhasználói ismeretek hiányos volta. A tipikus felhasználási területek az ún. „kedves játékok”, a logikai játékok, a rajzprogramok és az internet esetén egy-egy erőszakos tartalomtól mentes játék, aminek elérési útját ismerik és attól nem térnek el. A rendszeres internethasználat egyébként nem gyakori a vizsgált korosztály esetében, aminek oka szintén a szülői tiltás és a felhasználói ismeretek hiányossága. Annak ellenére, hogy a gyerekek ritkán interneteznek, tisztában vannak az abban rejlő lehetőségek sokszínűségével. Az óvodás korú gyermekek főbb szabadidős elfoglaltságát továbbra sem a televízió vagy a számítógép jelenti, hanem a labdázás, sportolás, közös játszás barátaival, rokonaival. A média hozzátartozik a gyermekek mindennapjaihoz, de a beszélgetésekből az derült ki, hogy nem ez jelenti számukra az elsődlegesen meghatározó élményt, mégis erőteljes hatással van a szocializációra, az élet szinte minden területén ott hagyja lábnyomait. Alapvető értékeket jelöl meg, jelöl ki, kordokumentumként van jelen jellegzetes műfajai

révén a rajta/általa felnővekvők számára. Válsághelyzetben – amelyben élünk – még megfoghatatlanabb, kiszámíthatatlanabb a világ, és a valódi közösségek (család, barátok, stb.) hiányában a média manipulációs hatásai még inkább felerősödhetnek. Azé a médiáé, ahol az együttműködéssel szemben a verseny, ahol az én, nem pedig a közösség a fontos. Emellett a haszonelvűség és népszerűség dominál (pl.: a műsorstruktúra és a tartalmak kialakításában), a hatékonyságelvűségből pedig erőteljes individualizáció fakad. Az intim és közsféra közötti átmenetek elmosása kiszolgáltatottá teheti a médiafogyasztót és a médiaszereplőt egyaránt. A média által közvetített sokszor torz, erőszakos felnőtt világ látványa a felnőtté válni akarást késleltetheti. Meginoghat a felnőttek által nyújtotta biztonságba vetett gyermeki hit, amennyiben – tényleges felnőtt kontroll hiányában – számára értelmezhetetlen és félelmetes világokkal találkozik.

Mindezen negatív hatások számba vétele mellett a gyermekekkel folytatott beszélgetések, a szülői kérdőívek és a szülői interjúk arra hívták fel a figyelmünket, hogy döntő jelentősége a gyermekek médiafogyasztásának kérdésében, a gyakorlat mikéntjének van – mint sok más egyéb vizsgált területen is – és ez jelentősen eltérő képet mutathat az egyes családok esetében. A médiafogyasztás különböző módzatai más és más módon érintik a gyermek világát, személyiségfejlődését, kapacitásait. Tudomásul kell vennünk, hogy az ő esetükben a médiafogyasztás elkerülhetetlen tényezője életünknek, azonban ennek hatása nagymértékben a szülői és kisebb mértékben a pedagógusi felelősség. (Jelen cikknek nem feladata, hogy a felelősség további szintjeit elemezze, azonban meg kell említenünk, hogy a fiatal nemzedékért mindig a következő nemzedék a felelős és például ennek a felelősségnek érvényesülnie kellene a közszolgálati médiumok műsorválasztási stratégiájában is.) A kiegyensúlyozott elemzésnek látnia és láttatnia kell tudni, hogy a filmek, a televízió nézése, a számítógép használata kreatív hatással is lehet a gyermekekre, sőt a gyermeki fantázia megfelelő terepe is lehet. Ez azonban csak megfelelő kontroll és interakció mellett igaz. A televíziós filmes élmények szelektálása és az erre szánt, engedélyezett idő mértéke elengedhetetlen ahhoz, hogy a sokat tárgyalt negatív hatások, veszélyek, ne legyenek meghatározóak a kérdésben. A média, a film lehet öröm és élmény, de butíthat és zombivá is tehet. Ez nagymértékben a felnőtt nemzedékeken múlik.

Köszönet a kutatásban közreműködő óvodáknak, az intézmények vezetőinek, az óvónőknek, a szülőknek és az óvodásoknak!

A kutatásban résztvevő intézmények: Budapesten: Árpád fejedelem úti - Vackor - Weber Judit, Lauder - Konyor Sylvia, Budakeszi úti - Kovács Ildikó, Debrecenben: Táncsics utcai - Csató Éva, Nagyvászonban: Mesevár - Heizerné Dankó Csilla.

Külön köszönet Konyor Sylviának és Vajda Zsuzsannának a szakmai közreműködésért.

Bibliográfia

- Bazin, A. (1977): *Tanulmányok a filmművészetről*. Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchivum, Budapest
- Blair Hilty, E. (1997): *From Sesame Street to Barney and Friends: Television as Teacher In: Kinderkulture – The Corporate Construction of Childhood*, szerk.: Steinberg, S., Kincheloe, J.L. Westview Press, Colorado
- Buckingham, D. (2002): *A gyermekkor halála után*. Helikon, Budapest
- Children and Television Pleasure (1997): *Media Audiences in Ireland*. Power and Cultural Identity. (ed. Mary J. Kelly, Barbara O'Connor) University College Dublin Press, Dublin. p. 249-269
- Gabos, E. (szerk) (2010): *A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. V.
- Gabos, E. (szerk) (2011): *A média hatása a gyermekekre*. VI.
- Komáromi, G. (1999): *A gyermekirodalom*. Helikon, Budapest
- Kósa, Éva-Vajda Zsuzsa (1999): *Szemben a képernyővel*. Eötvös, Budapest
- Kósa, Éva-Vajda, Zsuzsa (2005): *Neveléslélektan*. Osiris, Budapest
- Müller, M. , (1998): *Az árvilág kicsi királyai*. Geomédia szakkönyvek, Budapest
- Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat, Budapest
- Ranschburg, Jenő (2006): *Áldás vagy átok*. Sziget, Budapest
- Steinberg, S., Kincheloe, J.L. 1997: No more Secrets – Kinderkulture, Information Saturation and the Postmodern Childhood 1-31. In: Kinderkulture – The Corporate Construction of Childhood, szerk.: Steinberg, S., Kincheloe, J.L. Westview Press, Colorado
- Terestyényi Tamás (2003/1.): A magyarországi televíziós műsorkínálat 2002-ben. *Jel-kép*, 23-55
- Winn, M. (1990): *Gyerekek gyermekkor nélkül*. Gondolat, Budapest